

hukukuna dair görüş ve tekliflerini ihtiva etmektedir. 7. *The Middle East* (Patna 1985). Feyzî'nin 1969'da Khuda Bakhsh Library'de verdiği Ortadoğu siyaset ve tarihiyle ilgili konferansının metnidir.

B) Tercüme ve Neşrettiği Eserler. 1. *De'â'imü'l-İslâm*. Nu'mân b. Muhammed'in İsmâilî fıkına dair bu ünlü eserini neşre hazırlamış ve daha sonra İngilizce'ye tercüme etmiştir. Tenkitli metni basılan kitabın (I, Kahire 1951; II, Kahire 1961; I, Kahire 1961, 1969; II, Kahire 1967) İngilizce tercümesinin bazı bölümleri *Journal of Bombay Branch of Royal Asiatic Society ve Bombay Law Report*'ta (1929, 1931) yayımlanmıştır. Eserin "Kitâbü'l-İmân" adlı bölümü *The Book of Faith; from the Da'â'im al-İslâm* adıyla Bombay'da basılmıştır (1974). 2. *Risâletü'l-i'tikâdâtü'l-İmâmiyye*. İbn Bâbeveyh el-Kummî'nin eserini *A Shi'ite Creed* adıyla İngilizce'ye çevirmiştir (London 1949). 3. *Kitâbü'l-Veşâyâ*. Nu'mân b. Muhammed'in İsmâilî miras hukukuna dair olan bu eserini *Ismaili Law of Wills* adıyla İngilizce tercümesiyle birlikte neşretmiştir (Oxford 1933).

Feyzî'nin bunlardan başka çok sayıda makalesi ve müşterek çalışması, çeşitli ansiklopedilerde (meselâ bk. *El'İlğ.*, *Elr.*) yayımlanan maddeleri yanında 150 civarında ilmi yayını bulunmaktadır (çalışmalarının bir listesi için bk. Farhad Daftary, *Indo-Iranica*, sy. 37, s. 49-63).

BİBLİYOGRAFYA :

Asaf A. Ali Fyze, *Outlines of Muhammadan Law*, Oxford 1987, Önsöz; a.mlf., *The Middle East*, Patna 1985, Önsöz; Farhad Daftary, "Professor Asaf A. A. Fyze (1899-1981)", *Arabica*, sy. 31, Leiden 1984, s. 327-330; a.mlf., "The Bibliography of Asaf A. A. Fyze", *Indo-Iranica*, sy. 37, Calcutta 1984, s. 49-63; Ismail K. Poonawala, "In Memoriam A. A. A. Fyze (1899-1981)", *JMES*, sy. 14 (1982), s. 418.



AZMÎ ÖZCAN

FEYZİ, Subhîzâde

(ö. 1152/1739)

Divan şairi.

İstanbul'da doğdu. Asıl adı Feyzullah'tır. Sadrazam Hezarpâre Ahmed Paşa'nın kızının torunu, şehremini rûznâmçesi şair Subhî Ahmed Efendi'nin oğludur. Tahsilini tamamladıktan sonra, babasının vefatı üzerine onun yerine şehremini rûznâmçesi olarak memuriyet hayatına girdi (1101/1689-90). Bu görevinin ardından Çorlulu Ali Paşa'nın ket-hüdâ kâtipliğini, Osman Paşa'nın defter-

darlık ve mektupçuluğunu yaptı. Bazı divan memuriyetlerinde bulundu. İstanbul'da vefat etti.

Tezkirelerde yer alan bilgilerden Feyzî'nin tanınmış bir şair olduğu anlaşılmaktadır (Safâî, vr. 229^a; Sâlim, s. 564-565). Feyzî'ye eserinde diğer tezkirecilerden daha geniş yer veren Râmiz onun hakkında "şair oğlu şair" ifadesini kullanır. Buna göre Feyzî'nin yaşadığı dönemde iyi bir şair olarak kabul edildiği düşünülebilir de devrin diğer şairleriyle karşılaştırıldığında bunun doğru olmadığı anlaşılar. Feyzî, farklı bir muhtevaya sahip dört mesnevisiyle divanından dolayı hamse sahibi şairler arasında anılır.

Eserleri. 1. *Divan*. İki nüshası bilinmektedir. Bunlardan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi nüshasında (TY, nr. 2874) iki na't, Hz. Hasan ve Hüseyin hakkında iki methiye, bir cülûsiyye, altı kaside, bir tahmis, 120 gazel, kırk dört rubâî, doksan iki tarih, altmış müfred ve on sekiz lugaz mevcuttur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi nüshasında ise (Revan Köşkü, nr. 801, vr. 1^b-77^a) daha az şiir bulunmaktadır (muhtevası için bk. Levend, s. 147-148). Bu nüsha şairin mesnevilerini de ihtiva etmektedir. 2. *Heft Seyyâre* (TSMK, Revan Köşkü, nr. 801, vr. 79^b-124^b). Eser bir tevhid, bir na't, yedi hikâye ve bir hâtmeden meydana gelmektedir. 1060 beyit tutan hikâyeler kısmı kırk beş beyitlik bir hâtme ile sona erer. Şair, 1200 beyitlik bu mesnevisini 1122 (1710) yılında iki ay içinde tamamladığını söyler. 3. *Mir'ât-ı Süretnümâ* (vr. 125^b-153^b). Mesnevinin bulunduğu kısmın ikinci sayfasında eserin adı *Mir'ât-ı Âlemnümâ* olarak geçmektedir. Kısa bir başlangıç ardından gelen bir na'ttan sonra "i'tizâr" ve "sebeb-i nazm" bölümlerinin yer aldığı eser her biri "sıfat" başlıklı bölümler halinde gelişir. Her bölümde sâkî, mey, sâgar cür'a gibi iştret ve iştret meclisiyle ilgili konular ele alınır. "Edip ya'nî bir hefteye ihtimâm / Olup yedi yüz beyt ile bu tamâm" beytinden eserin bir haftada nazmedildiği anlaşılmaktadır. Tarih beytinde de 1710 yılında tamamlandığı kaydedilmiştir. 4. *Safânâme* (vr. 155^b-195^a). Bir giriş, bir na't ve bir mi'râciyyeyi takiben Hulefâ-yi Râşidîn, Hz. Hasan ve Hüseyin hakkında yazılmış methiyelerden sonra dinî bir mesnevi olarak gelişeceği intibahı veren eser sabahı, gündüzü, gecesini, mehtabıyla baharın tasvir edildiği bir mesnevi haline dönüşür. "Tavsîf-i Hisâr-ı Anadolu" ve "Tavsîf-i Hisâr-ı Rumeli" başlık-

lı iki bölüm bir şehrengiz özelliği göstermesi bakımından dikkat çekicidir. On beş fasıl ve 1000 beyitten meydana gelen bu mesnevi 1123 (1711) yılında iki hafta içinde kaleme alınmıştır. 5. *İşknâme* (vr. 197^b-241^a). Eser bir giriş, bir na't, tavsîf-i mi'râc ve münâcât ile başlanmaktadır. "İşknâme" başlıklı şiirden sonra "sıfat-ı aşk", "sıfat-ı âşık", "sıfat-ı ma'sûk" gibi başlıklar taşıyan manzumelerle gelişen eser 1100 beyitten meydana gelmektedir. Tarih beytinden bu eserin de 1123 yılında yazıldığı ve iki haftada tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Feyzî'nin klasik hamse konularının dışında kaleme aldığı bu dört mesnevinin önemli bir sanat değeri taşıdığını söylemek güçtür. Mahallî özellikler göstermesiyle dikkat çeken *Heft Seyyâre*'deki hikâyeler teknik bakımından oldukça zayıftır. Diğer mesneviler de kayda değer bir özellik taşımaz. Şairin kullandığı mazmunlar bu alanda daha önce söylenmiş olanların tekrarıdır. Ancak bu külliyat Türk edebiyatındaki sayılı hamse örneklerinden biri kabul edildiğinden önemli görülmüş, Feyzî de edebiyat tarihinde devrinin orta halli bir nâzımı olarak yerini almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Safâî, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2549, vr. 229^a; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 564-565; Râmiz, *Âdâb-ı Zurefâ*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3873, vr. 82^a; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-Nisâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 343^{a-b}; *Sicill-i Osmânî*, IV, 35; Nail Tuman, *Tuhfe-i Nailî*, İÜ Şarkiyat Araştırma Merkezi Ktp., "Feyzi" md.; *TYDK*, III, 717-719; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, II, 190-191; *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu* (haz. Nail Tuman), İstanbul 1961, s. 191-195; A. Sırrı Levend, "Feyzî'nin Bilinmeyen Bir Hamsesi", *TDAY Belleten* (1955), s. 143-152; "Feyzî (Subhîzâde)", *TDEA*, III, 217.



MUSTAFA UZUN

FEYZİ EFENDİ

(1851-1926)

Son devir
Nakşibendiyye şeyhlerinden.

Tekirdağ'da doğdu. Asıl adı Mustafa Feyzi olup babası çiftçilikle uğraşan Emrullah Ağa'dır. İlk dinî eğitimini memleketindeki hocalardan gördükten sonra 1285'te (1868) İstanbul'a gitti. Beyazıt Camii dersîamlarından ağabeyi Mehmed Tâhir Efendi'nin derslerine devam ederek 1882'de icâzet aldı. Ertesi yıl yapılan ruûs imtihanında başarılı olunca ders vekili sıfatıyla Beyazıt Camii'nde göre-

ve başladı. Bu arada 5 Safer 1305'te (23 Ekim 1887) ibtidâ-i hâric rûtbesiyle İstanbul müderrisliği pâyesini elde etti. 1893'te öğrencilerine ilk icâzetini verdi. 27 Ramazan 1325'te (3 Kasım 1907) "mûsile-i Sahn" rûtbesiyle Şehzadebaşı İsmâil Paşa Medresesi müderrisliğine getirildi.

Bir süre sonra dördüncü Osmânî ve dördüncü Mecîdî nişanı ile taltif edilen Feyzi Efendi 1910'da huzur dersleri muhataplığına tayin edildi. Huzur derslerinin sona erdiği 1919 yılına kadar bu vazifeye devam etti. Ömer Ziyâeddin Dağıstânî'nin vefatı üzerine Gümüşhânevî Dergâhı şeyhi oldu. Tekke ve zâviyelerin kapatılmasına kadar (1925) bu görevi sürdürdü. Aynı zamanda Beyazıt Camii'nde dersiâmlik yapan Feyzi Efendi 23 Muharrem 1345'te (3 Ağustos 1926) Gümüşhânevî Tekkesi'nde vefat etti. Halifelelerinden Mehmet Zahit Kotku'nun ifadesine göre ömrünün yirmi dört yılını halvette geçiren Feyzi Efendi'nin mezarı Süleymaniye Camii hazîresinde Kanûnî Sultan Süleyman Türbesi civarındadır.

Yenicami'de hadis okuttuğu da bilinen Feyzi Efendi son devrin tanınmış şeyhlerinden Abdülaziz Bekkine, Hâsib Efendi ve Mehmet Zahit (Kotku) efendileri yetiştirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

Şer'iyye Sicilleri Arşivi (İstanbul Müftülüğü), nr. 3430; Hüseyin Vassâf, *Seftne*, II, 189-190; Ebû'l-ulâ Mardin, *Huzur Dersleri* (nşr. İsmet Sungurbey), İstanbul 1966, II-III, 349; Albayrak, *Osmanlı Ülemâsı*, IV-V, 203-204; İrfan Gündüz, *Gümüşhânevî Ahmed Ziyâeddin*, İstanbul 1984, s. 153-155.



MUSTAFA UZUN

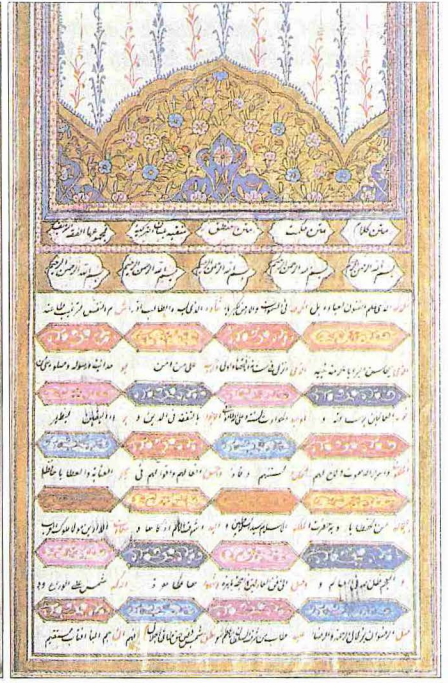
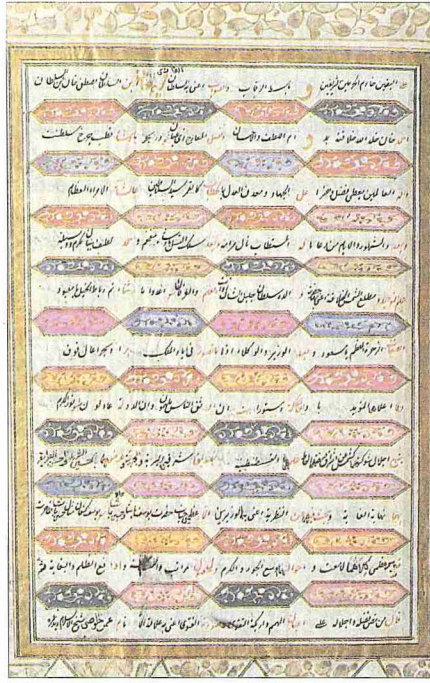
FEYZİ-İ HİNDİ

(فيضی هندی)

Ebû'l-Feyz b. Şeyh
Mübârek el-Mehdevî
(ö. 1004/1595)

**Ekber Şah döneminin önde gelen
şair, âlim ve düşünürlerinden.**

954'te (1547) Agra'da (Ekberâbâd) doğdu. Ailesi Arap asıllı olup Yemen'den Sind'e, daha sonra da Hindistan'a göç ederek Racastan'daki Nagor'a yerleşmişti. 911 (1505) yılında burada dünyaya gelen babası Şeyh Mübârek b. Hızır gençliğinde Gucerât'a gidip Ebû'l-Fazl-ı Kâzerûnî ve Mevlânâ İmâd-i Lârfî gibi tanınmış âlimler yanında öğrenim gördü. 950'de (1543) gittiği Agra'da evlendi. Feyzi öğrenimini babasının yanında yaptı. İmâmîyye Şîası'na mensup olan baba



Feyzi-i Hindî'nin divanının ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 155)

ile oğul mülhidlikle itham edilerek öldürülmelerine karar verildi. Ölümünden ancak gizlenerek kurtulabilen Feyzi ve Şeyh Mübârek, Ekber Şah'ın süt kardeşi Mirza Azîz vasıtasıyla Ekber'le tanışma imkânını buldular (974/1566). Ekber tarafından çok iyi karşılanan Feyzi yazdığı bir kaside ile hükümdarın gönlünü fethetti ve saraya alındı. Kendisinden önce sarayda "melikü's-şuarâ" unvanını taşıyan Gazâlî-i Meşhedî ölünce onun yerine geçti (984/1576). Feyzi'ye ayrıca devlet işleriyle ilgili görevler de verildi. Özellikle mansabdârlık görevi ona birçok imtiyaz sağladı. Melikü's-şuarâ unvanına lâyık olduğunu göstermek için 987'de (1579) Nizâmî-i Gencevî'nin ünlü hamsesine nazîre olarak bir hamse yazmayı tasarladı. Ancak bu düşüncesini kısmen gerçekleştirebildi. Aynı yıl Ekber Şah'ın oğlu Şehzade Dânyâl'in mürebbiliğine tayin edildi. Ekber Şah'ın İslâmîyet, Hıristiyanlık, Zerdüştilik, Hinduizm ve Budizm gibi çeşitli inanç sistemlerini birleştirerek "dîn-i ilâhî" adıyla yeni bir din kurmasında Feyzi-i Hindî, babası Şeyh Mübârek ve kardeşi Ebû'l-Fazl el-Allâmî etkili olmuştur. Meşhur tarihçi Abdülkâdir el-Bedâûnî ve diğer bazı âlimler onları, Ekber Şah'ın dine bağlılığını sarstıkları için şiddetle tenkit ederler.

Feyzi, 993'te (1585) Peşâver'deki Yûsufzaylar'a karşı girilen sefere katıldı. 997'de (1588) Ekber Şah ile birlikte Keşmir'e gitti. İki yıl sonra elçi olarak Dekken'de Handeş Hükümdarı Raca Ali Han ve Ahmednagar Hükümdarı Burhan Nizamşah'ın saraylarına gönderildi. Görevini tamamladıktan sonra başşehir Fetihpûr Sikri'ye döndü (1001/1592). 10 Safer 1004'te (15 Ekim 1595) Agra'da vefat eden Feyzi-i Hindî babasının yanına gömüldü. Kütüphanesinde bulunan çoğu müellif hattı 4600 cilt kitabın büyük bir bölümü ölümünden sonra Ekber Şah'ın emriyle imparatorluk kütüphanesine nakledilmiştir. Feyzi ölümüne yakın, aynı mahlası kullanan diğer şairlerle karıştırılmaktan endişe ettiği için Feyyâzî mahlasını kullanmıştır.

Eserleri. Arapça ve Farsça'yı çok iyi bildiği anlaşılan Feyzi'nin 101 eser yazdığı söylenirse de bunun doğruluğu şüphelidir. Feyzi'nin *Divân*'ından (Dehli 1261; Tahrir 1362 hş.) başka yazmayı planladığı hamsede yer alacak *Merkez-i Edvâr*, *Süleymân ü Belkîs*, *Nel ü Demeñ*, *Heft Kışver* ve *Ekbernâme* adlı mesnevilerinden sadece *Merkez-i Edvâr* (Kalkûta 1831) ile *Nel ü Demeñ* (Leknev 1846) tamamlanabilmiştir. Noktasız harflerden meydana gelmiş kelimelerle yazılan ahlâka dair